

распространение в вост.-слав. ареале и развившиеся впоследствии в части диалектов в будущее время, фиксируются в памятниках с XIII в.» [4, с. 44]. В нашем случае мы наблюдаем дальнейшее разрушение первоначальных личных форм этого нетематического глагола и его диалектное развитие: *(он) имать* → *маеть*, *(они) имуть* → *мають*. Сравним в современном белорусском: *як мае быць, мець гонар, мець надзею, мець магчымасць, мець рацыю, маюць магчымасць*.

Подводя некоторые итоги можно отметить, что приведенные здесь примеры и рассуждения свидетельствуют, что исторический документ, известный под названием «Порядок школьный или устав Львовской Ставропигийской братской школы», с точки зрения выявляемых в тексте отражений живой, устной речи, трудно отнести к какому-либо из восточнославянских языков. В тексте проявляются диалектные особенности, соотносимые с каждым из восточнославянских языков, однако в количественном отношении, на наш взгляд, все же превалируют признаки, соотносимые с современными белорусскими диалектными и литературными формами.

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Т. 2 : 1599–1637 / [ред. Н. Костомаров]. – СПб. : Типография Эдуарда Праца, 1865. – 314 с.

2. Кедайтене, Е. И. Формирование славянских национальных литературных языков / Е. И. Кедайтене // Вестник РУДН, сер. Лингвистика. – 2002. – № 5. – С. 185–198. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-slavjanskix-natsionalnyh-literaturnyh-yazykov/viewer> (дата обращения: 10.04.2025).

3. Колесов, В. В. Историческая грамматика русского языка : учебник для высших учебных заведений Российской Федерации / В. В. Колесов. – СПб. : СПбГУ, 2010. – 512 с.

4. Шевелева, М. Н. О древнерусском глаголе имѣти, посессивных конструкциях и сложном будущем с имамъ / имоу в ранних восточнославянских текстах / М. Н. Шевелева // Вопросы языкознания. – 2019. – № 6. – С. 32–50.

Космач В.А. “ПАБУДОВА ДВАРА МАРКАЎСКАГА”

Ключевые слова: Великое Княжество Литовское (ВКЛ), великокняжеский двор, город, местечко, мещане, повинности, староство, село, деревня.

Деревня Марково сегодня – центр Марковского сельского совета в Молодечненском районе Минской области Республики Беларусь [4]. Это одна из старейших белорусских деревень. В письменных источниках Марково впервые упоминается под 1415 г. и в Великом Княжестве Литовском (ВКЛ) было известно как великокняжеский двор, село и центр Марковского староства [1, с. 66–98; 2]. Из «Списка русских городов дальних и ближних» М.Н. Тихомирова видно, что Марково существовало уже до 1415 г., причем в статусе «города» наряду с Лоском. Других подобных «городов» в конце XIV – начале XV в. на территории верхний р. Вилии и нѣманской Березины не было [2, с. 34].

В начале XVII в. местечко и великокняжеский двор Марково, как Марковское староство, успешно развивались, что видно из рукописного источника «Пабудова двара Маркаўскага» («Строение двора Марковского»). Он написан на польском языке¹, автор его не известен. Скорее всего, это подробный хозяйственный инвентарь Марковского двора и староства, датированный 1616 г. Это рукописный текст объемом в 41 страницу. Часть страниц и концовка текста, как и обложка, отсутствуют. Этот редкий по истории Молодечненщины и деревни Марково источник хранится в отделе рукописей библиотеки Варшавского университета в Польше, с которым повезло поработать автору, как и разыскать его [5]. Он введен уже нами в научный оборот в своем полном виде в 2022 г. [3, с. 27–43].

¹ Перевод на белорусский язык выполнен кандидатом филологических наук, доцентом Юрием Михайловичем Бабиным, за что автор выражает искреннюю признательность.

Начинается этот источник подробным описанием Марковского двора [3, с. 27–29]. Затем идет такое же описание Марковского фольварка с подробной информацией о коровнике и числе животных и птиц в нем. В документе указывается, что в коровнике насчитывалось 10 коров, из которых 6 – дойные, 8 овец, 15 волов, 7 телят, 14 быков и бычков, 1 баран, 18 гусей, 90 кур и 20 качеров [3, с. 29]. В фольварке имелось большое гумно, в котором хранились запасы зерновых культур – всего 616 коп [3, с. 30]. Описаны также огород, сады, дворные луга и два озера с двумя мельницами. Указано, что всего озер в Марковском дворе – четыре (3 старые и 1 новое) [3, с. 30–31].

Из источника видно, что в Марково был большой рынок, где марковские мещане торговали. Названы улицы Лебедевская, Кревская, Ковальская и Старгонская (скорее всего Сморгонская. – *В.К.*). Указаны мясники (4 человека) и ремесленники (7 человек). А вот пивные заведения (корчмы) в Марково держали 10 хозяев [3, с. 33]. О Марковской корчме сказано, что «у гэтай карчме ёсць мёд, піва, гарэлка, авёс, сена і іншае. Даход дае немалы, асабліва калі каму аддаць у арэнду» [3, с. 33].

Особое внимание в источнике уделено неизвестным автором описанию Марковской Свято-Троицкой церкви. Отмечено, что «Гэта царква Святой Троицы, зроблена з круглага дрэва. Новы гонтавы дах. На даху – жалезны крыж, пабелены, з латуневымі зоркамі. Перад царквой – ганак, абабіты дошкамі, з дзвярамі на доўгіх жалезных завесах. На ўваходзе ў царкву – дзверы дубовыя на доўгіх жалезных завесах. У царкве – тры шклянныя акны, абразы паводле царкоўнай традыцыі. Тут жа, у царкве, адзін невялікі завешаны звон.

Званіца гэтай царквы пабудавана пад дахам, зробленым з драўніны. Тут два вялікія званы.

Начынне гэтай царквы. Малая срэбная чаша, падораная панам Юзафам Казлом. Абрус белы вышываны. Міска і малая лыжка, пакрытыя чырвоным чахлом, Евангелле ў драўлянай аправе. Другое Евангелле ў чорнай аксамітнай аправе. На адным баку – пазалочаная сярэбраная дошчачка, на гэтай дошчацы выбіты крыж. На другім баку ёсць знак, дзе была другая такая дошчачка, якой зараз няма. Трэцяе Евангелле ў чорнай аксамітнай аправе. Зверху Евангелля сярэбраная дошчачка, пазалочаная. На ёй выбіты мукі на крыжы.

Па вуглах – выявы чатырох евангелістаў, пазалочаныя, сярэбраныя. На другім баку гэтага Евангелля выбіты золатам словы, якія славяць Бога. Ёсць служэбнік, псалтыр, Апостальскія кнігі. Адна кніга старая, папсаваная, іншых кніг старых папсаваных – дзесяць. Кнігі з выявамі святых зашпільваюцца чорным рэменьем. Латуневы кадзіла, драўляны абраз пазалочаны, другі абраз, пазалочаны мастацкай фарбай, трэці абраз, пазалочаны, з выявай Святога Спаса, яшчэ тры пазалочаныя абразы, Харугвы з крыжамі, падсвечнік драўляны на жалезнай падстаўцы, на ёй яшчэ тры бляшаныя малыя падсвечнікі. Невялікая скрынка з бляхі са скарбонкай, скарбонка з накрывкай. Тут захоўваецца сакрамэнт. Драўляная міска, пакрытая пазалочаным пакостам, жоўтая, жалезны падсвечнік» [3, с. 34].

В этом же источнике перечислены основные ежегодные повинности марковских мещан, которые сводились к следующему: «Маркоўскія мяшчане павінны штогод плаціць чынш з рынкавых даходаў з кожнага пенёндза 7^{1/2}, з агульных даходаў 2^{1/2}. З іншых даходаў чынш па 40 грошы, за валокі – па 12 грошы, па 3 грошы з пашавых маргоў, па 3 грошы з маргоў сенажатных. З мёдавай і піўной карчмы – з кожнай па 60 грошы. Рамеснікі, пекары і іншыя па 1 грошы. Ад кожнага мясніка – 20 грошы. Павінны даваць падводы для маскоўскага князя і іншых хрысціянскіх паноў. Затое ім плаціць павінны тыя, хто бярэ, за кожную мілю. Бясплатна павінны даваць падводы, калі дзеля патрэб дворных трэба ехаць за 5 міль. Іншыя павіннасці адпрацоўваць не прымушаюць» [3, с. 34].

Историческая ценность и значимость «Пабудовы двара Маркаўскага» еще и в том, что в этом источнике даны не только подробное хозяйственное описание Марковского двора и великокняжеского села, но и детальная характеристика тех деревень (сёл), которые входили в Марковское староство на 1616 г. В их числе и село Талуи, где родился и вырос автор данной публикации. Это самый ранний письменный источник, где впервые упоминаются Талуи, как и другие соседние сёла (деревни) вместе с жителями и указанием размеров земельных владений и угодий на каждый двор в волоках. Нынешняя деревня Талуи, как и раньше, соседствует с деревней Марково. В Талуях сегодня проживают только два коренных жителя этой деревни, остальные жители – приезжие либо дачники. В 1616 г. в «Пабудове двара Маркаўскага» Талуи были селом и в инвентарном плане выглядели так [3, с. 41–42]:

Сяло Талуі. 10 валок			
Абрам Пятровіч	½	Грышка Лукашэвіч	½
Пракоп Жыковіч	¼	Астапка Абрамовіч	¼
Максім Кадысь – пасяленец	¼	Пустыя	¼
Пракоп Жыковіч	¼	Сцяпан Івановіч	½ (пад сад)
Пустыя	½	Марцін Дзядковіч – пасяленец	½
Клім Дзядковіч	½	Лукаш Мануйловіч	½
Гэты ж Клім як пасяленец	¼	Хведар Пракаповіч – пасяленец	½
Пустыя	¾	Сідар Мануйловіч	½
Дзям'ян	¼	Епімах Кадышэвіч	¼
Радзькова ўдава –		Павел Кухар	¼
Пасялянка	½	Абрам Пятровіч – пасяленец	¼
Пустыя	½	Пустыя	½
Іван Бубен – пасяленец	½		
Маргі з пашай			
Іван Самуйловіч у Чэрвені	1	Фёдар Пракаповіч	½
Радзькова ўдава	1	Грышка Лукашоў	1½
Максім Пятровіч	1	Абрам Пятровіч	
Сідар Мануйловіч	1½	у Цірэчынкова	1½
Лукаш Мануйловіч	½	ў канцы Барэйкаўскіх	
Маргі з сенажаццю ў гэтым сяле			
Абрам Пятровіч у Каптурове	1½	Абрам Пятровіч у Каробчыне	1½
у бярэзніку на чыншу	3½	Лукаш Мануйловіч	
Пракоп Жыковіч у Юркаве	1½	у Марашчыне	2½
у Каптурове на чыншу	2½	Астапка Амбрасовіч у Паўлюкове	1¼
Іван Дзядковіч			
у Маладзейкаве	2½	Амброс Манідовіч у Паўлюкове	1¼
Іван Самуйловіч у Маладзейкаве		Грышка Лукашэвіч у Паўлюкове	1
з пляменнікамі	2½	у Алешыне	1¼
Дзямід у Літоўцы	1	і на чыншу	2¼
Сцяпан Іванавіч – садоўнік		Іван Бубен у Алешыне	1¼
у Паўлюкове	1½	Іван Самуйловіч у Марашчыне і	
у Баброве каля сажалкі		Кавалейскім	1
і ў безразняку ½ і на чыншу	3	Іван Самуйловіч у Каробчыне	
Сідар Мануйловіч у Машніне		з пляменнікамі	1
і ў Марашчыне	2½		

Космачей в Талуях 1616 г. еще нет. Они появятся здесь в середине XVIII в.

Интерес для историков представляют повинности крестьян Марковского староства, в том числе «Галоўная павіннасць Маркаўскай воласці Польнага войтаўства», которая сводилась к следующему [3, с. 43]: «Сёлы Халуцічы, Скавародкі, Засковічы, Кавалі, Грамовічы, Кузюткі, Астасковічы, Капусцічы, Кілбасічы, Талуі, Скарынічы – усе гэтыя названыя сёлы кожны год плоцяць чынш з валок. Кожны жыхар павінен заплаціць 28 грошы і 5 пенёндзы, дзве бочкі аўса, адзін воз сена, адну гусь, дзве курыцы, дваццаць яек. 3 валок, якімі карыстаюцца пасяленцы, з пашавых маргоў павінны плаціць па 3 грошы, з сенажатных маргоў – па 1 грошу. Два сялы пастаянна з валок плоцяць чынш па 3 грошы і па 1 возу сена, адну гусь, дзве курыцы, дваццаць яек. Сяло Хадковічы плоцяць з валок чынш па трыццаць пяць грошы, адну бочку аўса, адзін воз сена, адну гусь, дзве курыцы, дваццаць яек. 3 валок, якімі карыстаюцца пасяленцы,

па дзве капы. А калі ёсць грошы, то плоцяць грашамі замест гусі, курэй, аўса. Атрымліваецца не больш».

Таким образом, «Пабудова двара Маркаўскага» – это важный исторический источник по истории Беларуси периода Великого Княжества Литовского (ВКЛ), Ошмянского и Вилейского уездов Виленской губернии, «малой Родны» тех, кто родился и вырос на территории бывшего Марковского староства.

1. Барыс, С. В. Нарачанка і яе берагі / С. В. Барыс, А. В. Рогач. – Мінск : Зміцер Колас, 2013. – 712 с.
2. Бохан, Ю. М. Мясцэчкі і працэсы ўрбанізацыі на землях Беларусі ў XV–XVIII стст. / Ю. М. Бохан [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2020. – 292 с.
3. Космач, В. А. Талуі: история деревни, ее жителей и окрестностей / В. А. Космач. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2022. – 344 с.
4. Маркава // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі : у 6 т. – Т. 5 / рэдкал.: Г. П. Пашкоў (галоўны рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1999. – С. 74.
5. Пабудова двара Маркаўскага // Библиотека Варшавского университета (Польша). Отдел рукописей. 1616 год. № 336. – 41 с.

Доўнар А.Б.
КРЫНІЦЫ ПА ГАНДЛІ ЛЯСНЫМІ ТАВАРАМІ Ў 30-я ГАДЫ XVII ст.
(НА ПРЫКЛАДЗЕ МАЁНТКА ПАСТАВЫ)

Ключавыя словы: крыніцы, гандаль, лясныя тавары, 30-я гг. XVII ст., Паставы.

Гандаль ляснымі таварамі ў часы Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) меў важнае значэнне ў структуры знежыга гандлю. Асноўныя накірункі, асаблівасці, дынаміку гандлю ляснымі таварамі ў ВКЛ у агульных рысах разгледзіў у сваёй манаграфіі О. Гедэман [3]. У дадзеным артыкуле мы разгледзім на прыкладзе маёнтка Паставы 30-х гг. XVII ст. крыніцы па гандлі ляснымі таварамі.

У пачатку XVI ст. Паставамі валодаў Юрый Іванавіч Зяновіч (памер 1517 г.), пасля яго смерці – яго сыны: Мікалай, Міхаіл, Юрый і Ян. Кожны з сыноў атрымаў сваю частку маёнтка. І ў кожнай частцы Пастаў пэўны час была свая гісторыя. У 30-я гг. XVII ст. адной часткай Пастаў валодала дачка Крыштафа Зяновіча Ганна Сафія, якая ў 1628 г. выйшла замуж за Альбрэхта Уладзіслава Радзівіла. У 1637 г. яна падаравала сваю частку Пастаў Юрыя Яну Юр’евічу Зяновічу [1, с. 54–55].

У другой трэці XVII ст. маёнтка Паставы дынамічна развіваўся. Гаспадарка Пастаў мела трывалыя сувязі з рознымі рэгіёнамі краіны: Вільняй, Нясвіжам, Навагрудкам, Віцебскам, Полацкам, Дзіснай і інш., а ў знешнеэканамічных стасунках з Рыгай.

Гаспадарчае жыццё радзівілаўскага маёнтка Паставы ў пераходны перыяд 30-х гг. XVII ст. была звязана з Аляксандрам Вацлавам Младзецкім (у большасці выпадкаў у дакументах гаспадарчага справаводства ён называўся як Аляксандр, і значна радзей як Вацлаў [2, арк. 49] ці Аляксандр Вацлаў [2, арк. 47 адв.]). Паміж А. У. Радзівілам і А. Младзецкім за першую палову 30-х гг. XVII ст. адносна маёнтка Паставы і гандлю ляснымі таварамі налічваўся шмат ўзаемных прэтэнзій. Іх разгляд адбываўся пасля другой паловы 1635 г., ужо пасля смерці бакоў. У сувязі з чым у Архіве Радзівілаў захаваліся дакументы бягучага справаводства адносна гаспадарчай дзейнасці А. Младзецкага, найперш адносна гандлю ляснымі таварамі з маёнтку Паставы.

Найперш захаваўся кантракт ад 23 ліпеня 1631 г. паміж А. У. Радзівілам з А. Младзецкім на выраб лясных тавараў ў пушчах маёнткаў Паставы і Полава (адзін кантракт быў складзены ад імя А. У. Радзівіла, а другі ад імя А. Младзецкага). Згодна кантракту А. Младзецкі абавязваўся вырабіць лясныя тавары за свой кошт (прадугледжвалася ўкладванне Младзецкім на дадзеную работу сумы ў 600 коп літоўскіх грошаў): попел, поташ, шмальцуг (смалу), дубовыя дошкі, клёпку, ванчос,